

УДК 008:316.728

Р.І. Безугла

ПРОТОГЛАМУР. БОРОТЬБА З ВІЗУАЛЬНОЮ ДЕМОНСТРАТИВНІСТЮ У ПЕРІОД АНТИЧНОСТІ

Хронологія зародження та побутування гламуру, як соціокультурного явища, в історії світової культури взагалі та української культури, зокрема, висвітлена досить мало. Існує чимало різноманітних гіпотез стосовно питання виникнення даного феномену.

Сучасні дослідники часто використовують термін «гламур» у характеристиці епохи давньоєгипетських фараонів і Нефертіті, часів Відродження та королівських дворів, особливо двору «короля-сонця» Людовіка XIV. Найбільш поширеною є думка, що гламур породили саме королівські двори. Деякі історики називають певні королівські двори гламурними (знать даного періоду прагнула зробити їх більш «привабливими та гламурними») [15]. Відмічається бажання віденської та лондонської знаті XVII століття відповідати «гламуру монаршої резиденції» [14], а двір Людовіка XIV відрізнявся «неповторним гламуром» [15].

Інші дослідники, навпаки, наголошують на тому, що ні монархи, ні знать не були творцями або соціальними носіями гламуру. Гламур – «винахід буржуазії, нуворишів, комерції та світу розваг... гламур – по суті свій це явище сучасне» [5; 11]. Гламуру не існувало до того, як він став комерційним товаром [16; 17]. «Гламур виник після того, як майно, спадщини, стилі і практики аристократії з'явилися на ринку, були привласнені комерцією та іншими впливовими силами міського простору і стали засобом маніпуляції» [5; 12].

Частина дослідників пов'язують явище гламуру з виникненням масової культури [4]. Інші вважають, що тільки розповсюдження демонстративного споживання, в його негативних проявах обумовило його появу [11].

На відміну від різноманітних версій походження гламуру, які відносять до далекого минулого, Д.Роза вважав, що гламур з'явився тільки в голлівудському кіно та індустріальному дизайні 1930-х років [18]. Даній версії дотримуються і російські дослідники такі, як Д.Руднева [12]. Цікавим є підхід російського вченого Д.Іванова, який репрезентує теорію «глем-капіталізму», тобто найновішої версії капіталізму, в якій гламур стає сутнісною логікою будь-якої діяльності [7].

Незважаючи на те, що кожна з перерахованих позицій є логічною та теоретично обґрунтованою, відмітимо, що вони не дають відповіді на питання: «що являє собою даний феномен?», «коли саме з'явилося дане явище?», «чим пояснюється поява та популярність гламуру в сучасному суспільстві?» тощо.

Відповідно нашій гіпотезі, гламур – феномен особливого роду соціальної демонстрації. Як соціокультурне явище, він виник раніше, ніж з'явився термін, що позначив дане явище. Гламур неформальний та неоднорідний феномен, що досить тривалий час існував в латентній формі. Для даного феномену характерна динамічність та історична мінливість, у міру переходу однієї соціально-економічної системи на інший рівень розвитку, гламур модифікувався й набував дещо інших форм, змінював соціальну роль і розширював коло соціокультурних функцій. Збагачувалася мотивація та збільшувалася кількість набутих ознак і засобів візуальної демонстрації. Природа гламуру є міжнаціональною, тому історію становлення даного феномену не можна обмежувати кордонами однієї країни, чим пояснюється звернення в ході дослідження до культури різних країн, що в різноманітні історичні періоди починали відігравати провідну роль у розвитку гламуру як соціокультурного явища.

Наголошуємо на тому, що для гламуру, як соціокультурному явищу, притаманна базова ознака, що існувала протягом всієї історії даного феномену – візуальна демонстративність.

Візуальну демонстративність тлумачимо як прагнення людини чи певних соціальних верств виставити на показ (візуально продемонструвати) розкіш, багатство, одяг, тіло, певне становище в суспільстві, манеру поведінки тощо.

Оскільки, як вже зазначали, гламур як явище тривалий період існував у суспільстві в латентній формі, дослідити його ретроспективний розвиток можна лише за допомогою історичного аналізу характерних засобів, притаманних даному феномену.

Відповідно нашій гіпотезі, передісторія гламуру розпочинається в глибоку давнину і пов'язана з виникненням одягу й прикрас, які можна було візуально продемонструвати та за якими можна судити про чарівність, гідність і соціальний стан. Ж.Г. Тард відмічає, що вже в VIII столітті до Різдва Христова, в епоху розквіту тирської або сидонської промисловості «фінікіяни, європейські рознощики єгипетського та асирійського мистецтва, пробуджували у греків та інших народів смак до розкоші і прекрасного. Ці торговці розвозили не дешеві тканини, як англійці наших днів, але подібно середньовічним венеціанцям – витончені продукти, що призначались для багатих людей, – пурпурові тканини, запашні речовини, золоті кубки, статуетки, коштовну зброю, коштовності. Всюди – в Сардинії, Етрурії, Греції, Архіпелазі і в Малій Азії, навіть у Галії вищі класи, поодинокі обрані, носять у той час каски, мечі, браслети, туніки тощо – майже однакові на всій території цього великого регіону, тоді як простолюдини, нижчі прошарки, як і раніше відрізняються своїми національними костюмами та зброєю» [13; 184-185].

Візуальна демонстрація розкоші здавна засуджувалась мислителями: стоїки в Стародавній Греції, отці церкви та середньовічні схоласти негативно ставились до розкоші як джерела розбещення людства. Вже в часи античності в роботах грецьких мислителів стикаємось із філософським обґрунтуванням осудження розкоші. Проти розкоші виступають Платон, Сенека, Ювенал, Пліній, Плутарх, Лівій та ін. філософи.

Відмітимо, що і законодавство, починаючи з часів Античності, негативно ставилось до публічної демонстрації розкоші. Так, у Римі в період III-I століття до н.е. періодично ухвалювалися закони¹, що обмежували використання та придбання коштовних речей. Вони носили назву сumpтуарних і виступали проти зайвої розкоші в обстановці, одязі, їжі.

Існує думка, що на розповсюдження розкоші в Римі вплинув Схід. Історик, описуючи тріумф Гнея Манлія Вольсона, який воював на Сході у 80-ті роки II століття до н. е., писав: «Саме це азійське військо познайомило Місто (Рим – прим. авт.) з чужоземною розкішшю. Тоді вперше були привезені до Риму оздоблені бронзою бенкетні ложа, коштовні накидки та покривала, килими і серветки, столове срібло чеканної роботи, столики з дорожочінних порід дерева, розкішні для того часу. Саме тоді повелось запрошувати на обіди арфісток та кіфаристок, влаштовувати для бенкетуючих й інші розваги, а також самі обіди стали готувати з великими витратами та стараннями. Вже тоді стали платити значні кошти за поварів, які до цього вважались найбільш дешевими та непотрібними рабами, і поварську працю із звичайної послуги звели в справжнє мистецтво» [9; 32]. Про значне розповсюдження розкоші в Римі свідчить прийняття 6 сumpтуарних законів тільки протягом II століття до н.е.

У сучасній історіографії розповсюджений погляд на римські закони про розкіш, як засіб соціального реформування. По суті, дискусія зводиться до питання співвідношення економічних, політичних та соціальних аспектів ситуацій, що підготували ухвалення законів. У контексті нашого дослідження інтерес становлять концепції, які дещо відрізняються від найбільш розповсюджених.

Так, шотландський дослідник Д.Дейб висунув концепцію походження римських законів про розкіш. Він вважав, що приблизно до 200 р. до н.е. в Римі формується ідеологія, орієнтована на простоту архаїчного періоду, яка апелює до помірності й ощадливості. Він вважав, що римським нобілям було складно дотримуватися «золотої середини» у використанні предметів розкоші.

З одного боку, обмежити використання предметів розкоші та порушити неписані правила аристократичної поведінки в суспільному та приватному житті, що приписували показну щедрість та інші форми публічної (візуальної) демонстрації свого багатства, значило зажити слави скнари. З іншого – стати марнотратником, значило підпасти під дію відповідних правових норм. І, хоча закони були спрямовані, в першу чергу, проти панівного класу, на думку Дейба, в межах аристократії існувало впливове лобі, зацікавлене в обмеженні практики надмірних витрат та показної демонстрації багатства. Частина римської знаті підтримувала дані заходи, оскільки не бажала чи не могла нести значні витрати, наслідуючи приклади деяких аристократів [19]. Як вважав Д.Дейб, надмірні витрати римської аристократії можна пояснити тим, що вони пов'язувались із політичною боротьбою, що передбачала візуальну демонстрацію багатства приватного життя за допомогою різноманітних заходів: організація публічних свят, дорогих приватних бенкетів, роздачу подарунків. До такого ж висновку приходять і В.Квашнін, який відмічає зв'язок законів про розкіш з таким явищем, як *ambitus*, тіньювою стороною політичного життя Риму, що породжувала різноманітні прояви розкоші як у приватній, так і публічній сферах [9; 40].

Е.Грюен критикує розповсюджений в історіографії підхід та не погоджується з твердженням, що закони про розкіш виступали як засіб боротьби з моральною кризою в римському суспільстві, оскільки не могли істотно вплинути на стиль життя та політичну стабільність римського політичного класу. Він вважав, що прийняття законів про розкіш, це свого роду політичне послання (*message*), важливіше змісту конкретного закону. На думку Грюена, сумптуарні закони були символом супротиву елліністичному впливу, що постійно збільшувався, на римський національний характер. Він обґрунтовує думку про те, що закони про розкіш виконували ідеологічну функцію, оскільки за їх допомогою римська влада прагнула контролювати вплив «східного» стилю життя на національний характер [20].

Е.Рібейро відмічала, що Схід, вже в добу Античності часто викликав критику сучасників за свої занепадницькі коштовні вбрання, скроєні та підігнані по фігурі штани та рукава, а також прикрашений шовковий одяг, що було в значній мірі чужим «чистоті», притаманній справжньому грецькому одягу [10].

Вищезазначеної позиції дотримується і голландський дослідник Л. де Лікт вважаючи, закони про розкіш були своєрідним продуктом суспільної реакції на розповсюдження чужоземного культурного впливу. Одночасно, ці «закони були прикладом культурної риторики, засобом, за допомогою якого панівна еліта Риму прагнула створити римську систему цінностей» [21; 11]. На думку Лікта, протиставлення привнесеної ззовні розкоші основним римським цінностям (помірності та простоті) стало головною метою законів про розкіш. Сумптуарне законодавство було одним із засобів чіткого визначення римських соціокультурних традицій, які знаходились у стані постійного переосмислення [21; 12]. Дещо пізніше (вже в іншій статті), аналізуючи численні парадокси римських сумптуарних законів, Лікт доходить висновку, що закони про розкіш, у першу чергу, були спрямовані на обмеження можливостей демонстрації багатства та розширення клієнтели аристократичними сім'ями. Оскільки, на його думку, в II столітті до н.е. багатство стало новим фактором соціального життя римського суспільства, чому сприяв наплив величезних коштів із Сходу та розширення проведення практик приватних святкувань [22].

Американський дослідник В.Розівач вважає, що римські закони про розкіш потрібно розглядати як частину певної символіко-політичної гри. Сумптуарні закони були символічною спробою повернути ситуацію відносної рівності та соціальної стабільності. Одночасно дослідник вказує і на політичну складову даних законів, що полягає в прагненні обмежити демонстративне престижне споживання в колі аристократії.

У даній «грі» були і переможці, і переможені. До переможених належали ті громадяни, що володіли достатніми коштами, що дозволяли їм виставляти своє багатство на показ, демонструвати його візуально, влаштовуючи різноманітні заходи, які вражали розкішшю та пишністю. Переможцями вважали тих, хто був не лише багатий, але й міг вплинути на

суспільну думку та «організувати» осудження подібних проявів приватної розкоші. Розівач вважає, що в сумптуарних законах відобразилось прагнення сенаторської еліти ввести законодавче обмеження власної поведінки. Одночасно, прийняття кожного закону було «політичним актом», який демонстрував владу того, хто вносив даний законопроект та домагався його прийняття [23].

Зрозуміло, що в науковій літературі існують різноманітні підходи та висновки стосовно пояснення й призначення сумптуарних законів, що пояснюється наявністю історичної традиції, яка дозволяє дослідникам розглядати феномен римського сумптуарного законодавства через призму різних методологічних установок та наукових підходів. Проте в контексті нашого дослідження, важливим є той факт, що різноманітні дослідники, представники різних культур та епох, прямо чи побіжно відмічали не тільки наявність візуальної демонстративності в період античності, але і те, що вже в дану епоху з цим явищем прагнули боротися різноманітними засобами.

Значну роль у боротьбі з розкішшю й візуальною демонстративністю відіграла і діяльність цензорів. Цензура 184 р. до н.е. є помітним явищем серед політичних подій історії першої половини II століття до н.е. У функції цензорів входив контроль над фінансовим станом фамільної власності римських громадян та витратами їх сімейної казни. «Проводячи податковий перепис, вони також проявили суворість до всіх соціальних станів» [8; 61]. У функції фінансового контролю цензорів входила боротьба (за допомогою введення податків на майно) з такими небажаними для суспільства явищами, як розкіш, марнотратство та безгосподарність.

Плутарх пише про Катона, що «більше всього ворогів йому надала боротьба з розкішшю; покінчити з нею відкрито не було можливим, оскільки багато хто вже був заражений та розбещені нею, і тому він ...наставав на тому, щоб одяг, візки, жіночі прикраси й домашнє приладдя, які коштували понад 1500 динарів, оцінювались у десять разів вище своєї справжньої вартості, маючи на увазі, що з більших сум будуть стягуватися і більші податки» [8; 62]. Існувала заборона витрат на жіночі прикраси. Даний захід повинен був припинити не лише непродуктивні витрати на розкіш, але і витік грошей з сім'ї. Як відмічав Плавт, прикраси і коштовний одяг здебільшого купувалися чоловіками для гетер, вбрання яких було більш розкішним, ніж вбрання римських матрон [2].

Як зазначає В.Квашнін, діяльність цензорів (184-183 рр. до н.е.) спрямовувалась на вирішення певних цілей, які виходили за межі звичної практики римської цезури. Заходи, проведені ними, були результатом, у першу чергу, розповсюдження в римському суспільстві такого явища, як розкіш. Воно виразно проявлялося особливо в 80-х роках II століття до н.е. Спираючись на дослідження інших авторів, Квашнін стверджує, що поява в Римі перших ознак розкоші пов'язана з наслідками війн в елліністичному Римі. На думку Лівія, проникнення до Риму не тільки окремих предметів розкоші, але й певної моделі поведінки римського громадянина в побуті було пов'язане з «азіатськими» тріумфами Луція Корнелія Сципіона та Гнея Манлія Вольсона початку 80-х років II століття до н.е. [8; 64].

Згідно з іншою точкою зору, розповсюдженню розкоші сприяло і скасування закону Оппія (195 р. до н.е.). Нагадаємо, що цей закон забороняв римським матронам їздити у візках Римом та інших містах (та навколо них на відстані милі), винятком були державні священнодійства; володіти золотом понад встановлені межі (цифра «золотого мінімуму» становила 0,5-1 унцію золота) тощо. Закон Оппія встановлював майновий мінімум, перевищення якого призводило до вилучення майна. А цензори, за сприяння яких ухвалювалися закони епохи Ганібалової війни, володіли повною інформацією про майновий стан кожної римської фамілії.

Закони про розкіш одержали поширення в певних стародавніх і середньовічних суспільствах. Проте, якщо римські закони про розкіш ґрунтовно освітлені в різноманітних наукових джерелах, то про грецькі сумптуарні закони відомостей мало. Вважається, що перший закон про розкіш, прийнятий грецькою державою, з'явився 594 року до н.е. Даний закон ставив за мету приборкати схильність до марнотратства, притаманне афінській

аристократії та обмежити витрати на одяг, їжу й на поховальні обряди і процесії, регламентував життя громадян, зокрема і їх зовнішній вигляд (обмежував жіночий гардероб трьома предметами одягу – хітоном, пеплосом та гіматієм) [10; 22].

Законодавці прагнули не допустити, щоб аристократи витрачали значні кошти заради демонстрації та спонукали до витрат менш заможних громадян. Вважається, що масово греки зіткнулися з розкішшю, коли О.Македонський завоював Персію. Саме тоді «македоняни і греки почали цінувати золото і срібло та вкусивши принади варварського стилю життя, поспішали розшукати та захопити всі багатства персів» [3].

Більшість дослідників, які займалися даною проблематикою, відмічають, що однією з цілей сumpтуарних законів було обмеження публічних проявів розкоші [8; 9; 23], що підтверджує і нашу гіпотезу – боротьба велась саме з основною ознакою гламуру – візуальною демонстративністю. І основна критика спрямовувалась не стільки проти розкоші (як економічного принципу накопичення капіталу), а проти її візуальної демонстрації. Аналіз сumpтуарних законів дозволив виділити певні якості протогламуру, що існували в тогочасному суспільстві та дозволяли реалізувати його основну ознаку – візуальну демонстративність:

- приватна розкіш;
- марнотратство;
- престижне споживання;
- демонстративне споживання;
- певні культурні практики (різноманітні публічні свята, приватні бенкети, політичні заходи тощо), що дозволяли візуально демонструвати добробут, соціальний стан, зовнішність, одяг та прикраси.

У часи Античності розкіш не була всенародним явищем через нерозвиненість суспільного життя (її бачили тільки гості та раби), утім із кожним наступним століттям «все робиться для того, щоб дати розкоші найбільш яскраве освітлення, зробити її свідками десятків і сотень тисяч людей» [6; 572]. Можна констатувати, що протягом даного періоду велась боротьба не стільки розкішшю та проти неї, скільки з її візуальною демонстрацією (основною ознакою гламуру).

Примітки

¹ 218 року до н.е. прийнятий Закон Клавдія (*lex Claudia de aenavensatorum*), що забороняв сенаторам та їх сім'ям володіти кораблями місткістю понад 300 амфор, тобто майже 7-8 тонн. Один із найбільш поважних сumpтуарних законів діяв до 70-х років до н.е. (за відомостям Цицерона), його умови були повторені в 59 році до н.е. в *lex de repetundis* Цезаря. Посилання на даний закон зустрічаються до III ст. н.е. [1].

215 року до н.е. – закон Опція (*lex Oppia*). Один з найвідоміших ранніх сumpтуарних законів. Забороняв римським жінкам мати більше половини унції золота, носити забарвлений в різні кольори одяг, їздити у візках Римом й інших містах або навколо них на відстані милі, окрім як при державних священнодійствах. 195 року до н.е. (через 20 років після прийняття) після масових жіночих виступів даний закон було скасовано. Вважається, що його скасуванню сприяло повсюднему розповсюдженню розкоші [1].

204 року до н.е. – Закон про подарунки і подяки (*lex Cinciae de donationibus*). Вводив заборону на деякі види подарунків та форми дарування, а також обмежував розмір подарунків від клієнта патрону [1].

181 року до н. е. – закон Гая Орхідія; 161 року до н.е. – Фаннієв закон (*lex Fannia*) – Закони про обмеження витрат на бенкети (встановлювалась дозволена кількість гостей до 3-5 осіб та тверді суми, які можна було витратити на бенкет – 100 ассів у свята та 10 ассів у звичайні дні) [2].

131 року до н.е. – закон Ліцинія Красса про обмеження кількості споживаного м'яса [2].

Джерельні приписи

1. Белох Ю. Греческая история: В 2 т. / Юлиус Белох; Пер. с нем. М.О. Гершензона; Гос. публ. ист. б-ка России. – 3 изд. / Под ред. и со вступ. ст. Ю.И. Семенова. – М., 2009. – Т. 1.: Кончая софистическим движением и Пелопоннесской войной. – 512 с.
2. Белох Ю. Греческая история: В 2 т. / Юлиус Белох; Пер. с нем. М.О. Гершензона; Гос. публ. ист. б-ка России. – 3 изд. / Под ред. и со вступ. ст. Ю.И. Семенова. – М., 2009. – Т. 2: Кончая Аристотелем и завоеванием Азии. – 473 с.
3. Вечная роскошь [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forbes>.
4. Ветошкина Ю.В. Гламур в контексте социальной теории [Текст] / Ю.В. Ветошкина // Вестн. ПГТУ. Культура. История. Философия. Право. – 2009. – № 2 (23). – С. 30-40.
5. Гандл С. Гламур / Стивен Ганл; Пер. с англ., Под. ред. А.Красниковой. – М.: Новое лит. обозрение, 2011. – 384 с. (Серия «Библиотека журнала «Теория моды»).
6. Исаев А.А. Начала политической экономии / А.А. Исаев. – 7 изд. – СПб.: Кн. маг. А.Ф. Цинзерлинга, 1908. – 842 с.
7. Иванов Д.В. Глэм-капитализм / Д.В. Иванов. – СПб.: Петербургское Востоковедение, 2008. – 176 с.
8. Квашнин В.А. Борьба с роскошью в деятельности цензоров 184 г. до н.э. / В.А. Квашнин // Проблемы истории, филологии, культуры / Магнитогорский гос. ун-т. – Магнитогорск, 2007. – С. 59-66.
9. Квашнин В.А. Римские законы о роскоши в. до н.э. в зеркале современной историографии / В.А. Квашнин // Вестник Рос. гос. гуманитарного ун-та. – 2011. – № 14. – С. 28-41.
10. Рибейро Э. Мода и мораль / Эйлин Рибейро; Пер. с англ. Г.Граевой. – М.: Новое лит. обозрение, 2012. – 264 с. (Серия «Библиотека журнала «Теория моды»).
11. Ростовцева Л.И. «Номо glamouricus», или «Человек гламурный» в России / Л.И. Ростовцева // Философия хозяйства. Альманах Центра общественных наук и экономического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова. – 2009. – № 6. – С. 264-281.
12. Руднева Д.А. Гламур как феномен культуры постиндустриального общества: методология исследования / Д.А. Руднева // Известия Уральского гос. ун-та. Серия 2. Гуманитарные науки. 2010. – № 2 (76). – С. 31-40.
13. Тард Г. Законы подражания / Жан Габриель Тард; Пер. с фр. – М.: Академический проект, 2011. – 304 с. – (Психологические технологии).
14. Adamson J. The Making of the Ancien Regime Court, 1500-1700 // Adamson, ed. The Princely Courts of Europe: Rituals, Politics and Culture under Ancien Regime, 1500-1750. London: Weidenfeld A Nicolson, 1999. – P. 11.
15. Dewald J. The Essence of Style: How the French Invented High Fashion, Fine Food, Chic Cafes, Style, Sophistication and Glamour. N.Y.: The Free Press, 2005. – P. 2.
16. McKibbin R. Classes and Cultures: England, 1918-1951. Oxford University Press, 1998. – P. 43.
17. Montgomery M.E. Displaying Women: Spectacles of Leisure in Edith Wharton's New York. – N.Y.: Routledge, 1998. – P. 122.
18. Rosa. Introduction: Fabricating Affluence, in Rosa, ed. Glamour: Fashion + Industrial Design + Architecture. San Francisco: San Francisco Museum of Modern Art, and New Haven and London: Yale University Press, 2005. – Pp. 16-17.
19. Daube D. Roman Law: Linguistic, Social and Philosophical Aspects. Edinburgh, 1969. – P. 124-127.
20. Gruen E.S. Studies in Greek Culture and Roman Policy. Berkeley; Los Angeles; London, 1996. – P. 170-171.
21. LigT.de. Restraining the Rich, Protecting the Poor: Symbolic Aspects of Roman Legislation // After the Past. Essays in Ancient History in Honour of H.W. Pleket / Ed. W. Jongman, M. Kleijwegt. Leiden; Boston; Koln, 2002. – P. 2-12.

22. Ligtd. De Romeinseleges sumptuariae in vergelijkendpers pectief // Tesserae Romanae. Opste lleenaan gebodenaan Hans Teitler / Ed. L.de. Ligt, J.Blok, J.-J.Flinterman). Utrecht, 2002. – P. 9-22.

23. Rosivach V.J. The Lex Fannia Sumptuariaof 161 B.C. // C.J. – 2006. – Vol. 102.1. – P. 1-15.

Резюме

Розглянута історична версія походження гламуру. На підставі аналізу сумптуарних законів зроблено висновки про існування ознак протогламуру в античному суспільстві.

Ключові слова: протогламур, гламур, візуальна демонстративність, розкіш, сумптуарні закони.

Summary

Bezugla R. Protohlamour. A fight is against visual demonstrativeness in the period of Antiquity

This article considers one of the historical versions of the origin of glamour. Based on the analysis sumptuary laws conclusions about the existence of the main features protoglamour in ancient society.

Key words: protohlamour, glamour, visual expressiveness, luxury, sumptuary laws.

Аннотация

Рассмотрена историческая версия происхождения гламура. На основании анализа сумптуарных законов сделаны выводы о существовании признаков протогламура в античном обществе.

Ключевые слова: протогламур, гламур, визуальная демонстративность, роскошь, сумптуарные законы.